

استاد ESTAD

ESKİ TÜRK EDEBİYATI ARAŞTIRMALARI DERGİSİ

[Journal Of Old Turkish Literature Researches]

(Prof. Dr. Muhammed Nur DOĞAN Armağan Sayısı)

E-ISSN: 2651-3013

DOI Number:

Cilt: 2 Sayı: 1 Şubat 2019

ss. 205-214

Makalenin Geliş

Tarihi

09/01/2019

Makalenin

Kabul Tarihi

24/01/2019

Yayın Tarihi

28/02/2019

16. YÜZYIL BİLGİN VE ŞAİRLERİNDEN FEVRÎ'NİN AHLÂK-I MEHMED PAŞA ADLI ESERİ ÜZERİNE

Murat Ali KARAVELİOĞLU*

ÖZET

16. yüzyılda yetişen büyük bilgin ve şair Fevrî Ahmed Efendi, manzum ve mensur eserleriyle devrinin önde gelen simalarından biri olup onun, hamisi büyük devlet adamı Sokullu Mehmed Paşa'yı anlattığı *Ahlâk-ı Mehmed Paşa* adındaki eseri, ilim ve edebiyat dünyasında hak ettiği ölçüde bilinmemektedir. Bunda, kütüphane kataloğunda yer alan eksik isimlendirmenin de etkisi vardır. Dönemin süslü nesir örneklerinden biri saymakta tereddüt etmediğimiz bu eserde Fevrî, ilmi ve edebi muhitinde yer aldığı, kendisinden çok yakınlık gördüğü ve himayesinde bulunduğu Veziriazam Sokullu Mehmed Paşa'yı çeşitli yönleriyle tanıtmaktadır. Yer yer müellife ve başka şairlere ait manzum parçalarla süslenen eser, ünlü devlet adamının alışkanlıklarını, güzel huylarını, olaylar karşısındaki tutumunu vb. tespit etmektedir. Bu yönüyle sadece edebiyat tarihçileri açısından değil, tarihçiler bakımından da önemli bir eserdir. Makalede, söz konusu eser ilim âlemine kısaca tanıtılmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Sokullu Mehmed Paşa, Fevrî Ahmed, 16. Yüzyıl, ahlâk, nesir

* Doç. Dr. İğdir Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, Eski Türk Edebiyatı A.B.D. murat.karavelioglu@igdir.edu.tr ORCID: 0000-0002-6230-8639

ABOUT FEVRİ'S AHLAK-I MEHMED PASHA FROM 16th CENTURY SCIENTISTS AND POEMS

ABSTRACT

The great scholar and poet Fevrî Ahmed Efendi, who grew up in the 16th century, is one of the leading figures of his age with his works in verse and prose. In this, the incomplete nomenclature in the library catalog also has an effect. Fevrî, in his scientific and literary neighborhood, you can see the language of Grand Vizier Sokolovic Mehmed Pasha's language in a very close proximity and under the auspices of you. The work, which is decorated with verse pieces belonging to the other poets and writers in places, the habits of the famous statesman, nice habits, the attitude of the event, etc. says he found it. In this respect, not only the history of literary historians but also the history of historians is an important work. In the article, this work is briefly introduced into the science world.

Keywords: Mehmed Pasha Sokolovic, Fevrî Ahmed, 16th Century, morality, prose

GİRİŞ

Ahlâk ilmi ve ahlâk kavramı düşünüldüğünde temel husus, ahlâk kavramı ile bireyin ve toplumun terbiyesinin kastedildiği, ahlâk ilmi ile de bunun sistematığıdır. Çünkü ahlâkın, yani insan huylarının, alışkanlıklarının, davranış şekillerinin ve hadiseler karşısındaki tutumunun birey ve toplum ölçeğinde önemli bir yer tuttuğu açıktır. Ahlâk ilminin pratikteki manası ve huyların güzelleştirilmesinde takip edilecek yol ise çeşitli terbiye metotlarından ibarettir.

Türk ilim ve kültür tarihinde ahlâk kavramını, fert ve toplum hayatını ilgilendiren ahlâkî kuralları bir bütün halinde ele alan yahut konunun belli bir yönünü inceleyen eser sayısı çok değildir. Edebi eserler göz önüne alındığında ahlâkî konulu mesneviler ile bu konudaki manzum-mensur karışık eserler ilk akla gelenlerdir. Ahlâk müessesesini tanımlayan, bunun retoriğini ortaya koyan, ünlü ahlâk kitabı yazarlarını tanıtan, Mevlâna'dan Kınalızade Ali Efendi'ye, Şeyhoğlu Mustafa'dan Gelibolulu Mustafa Âlî'ye, Şemsettin Sivasî'den Bursalı Mehmed Tahir'e kadar Türk ahlâk felsefesinden veya ahlâkçılardan -doğrudan yahut dolaylı- söz eden yüzlerce kitap, risale kaleme alınmış, bazıları medreselerde ders kitabı olarak okutulmuş hatta hemen her evde insanların elinden düşürmediği, âdâb-ı muaşeret kitaplarına benzer bir biçimde sürekli okunan eserler yazılmıştır.

Bütün bunların yanı sıra belirli bir insanın ahlâkî ve davranışsal özelliklerini anlatan monografi türünde eserlerin de var olduğunu görüyoruz. Klasik Türk

edebiyatında, ahlâkî konularda yazılmış mesnevileri bir tarafa bırakırsak, ele alınan ve işin tabiatı gereği güçlü ve önemli birinin kişilik özelliklerini -çoğu zaman ince bir eleştiri ve temennileri de içererek- sayıp döken edebi eserler çok değildir. 16. yüzyılın büyük bir ilim adamı ve bu yönünün gölgesinde kalsa da değerli bir şairi olan Fevrî Ahmed Efendi (ö. 1571), hem Sultan Birinci Süleyman'ı hem de yakından tanıdığını kuvvetle tahmin ettiğimiz Veziriazam Sokullu Mehmed Paşa (ö. 1579)'yı anlatan biyografik/monografik iki kitap yazmakla söz konusu alanın kayda değer bir siması olarak öne çıkar.

Fevrî ve Ahlâk-ı Mehmed Paşa

Devrinin tanınmış bilgin ve şairlerinden olan Fevrî, Osmanlı klasik çağında yaşamış ilmi ve edebî simaların önde gelenlerindedir. Pek çok eseri ve hacimli bir divanı bulunmasına rağmen şairliğinden ziyade ilim adamlığı ile şöhret bulmuştur. Ders arkadaşı olması münasebetiyle onu yakından tanıdığını bildiğimiz Âşık Çelebi, tezkiresinde ondan uzun uzun bahseder¹ ve kendisini “Monla Hazretleri” diye anar. Fevrî'nin hayatındaki bazı dönüm noktalarını, yazdığı kıtalarla belgelendirir. Mesela hacca gittiğinde,

Ey cihân içre pesendide olan her tavrı

Sâ'î-i râh-ı Safâ Hazret-i Monla Fevrî

mısralarıyla başlayan manzumeyi dostu Fevrî hakkında söylemiştir ki bu mısralardan, Çelebi'nin onu ne denli beğendiği anlaşılmaktadır. Fevrî de hacdan dönüşünü bir muştucu eliyle gönderdiği şiir ile Âşık'a haber vermiştir. Büyük tezkire yazarı ve şair Âşık Çelebi ile böyle bir yakın dostluğu bulunan Fevrî'nin, çeşitli nazım şekilleriyle yazdığı ve sayıları binin üzerinde olan şiirlerini topladığı bir *Divan*'ı bulunmaktadır. Buna rağmen klasik dönemin ikinci derecede şairlerinden sayılan Fevrî, edebiyat tarihlerinde lâyık olduğu genişlikte yer bulmuş sayılmaz. Ayrıca manzum kırk hadis tercümesi olan *Kühl-i Dide-i A'yân*'ı ve *Münşeât-ı Süleymânî* adı ile de bilinen *Ahlâk-ı Süleymânî*'si ile hat sanatına dair yazdığı *Risale fi İlmi'l-Hutût* isimli eserleri vardır. Bazı kaynaklarda onun *Dürerü'l-Hükkâm* ile *Gurerü'l-Ahkâm*'a ve Beyzâvi'nin *Envârü't-Tenzil* tefsirine haşiyeleri ve *Miftâhü'l-Meânî* adında Farsça-Türkçe lügati olduğu haber verilmektedir.

Üretken bir şair sayılan Fevrî, bilhassa tahmis ve tesdisleriyle meşhur olmuştur. Şiirlerinde atasözü ve deyim kullanmayı sevmekle Necatî'nin

¹ *Meşâ'irü's-Su'arâ*, III, 1221 vd.

takipçilerinden olduğunu göstermektedir. Mensur eserlerinde genellikle sanatlı ve secili bir üslubu tercih etmiştir. Aynı zamanda devrinin önde gelen hattatlarından biridir.²

İlk olarak Vasfi Mahir Kocatürk'ün bahsettiği *Ahlâk-ı Mehmed Paşa* isimli eser, kataloğa *Ahlâk-ı Muhammedî* diye kaydedilmiş olduğundan mahiyeti anlaşılamamıştır. Zira uzun yıllar Hz. Peygamber'in güzel ahlâkından bahseden bir metin olarak görülmüş, böylece tarihçilerin de edebiyatçıların da dikkatini çekmemiştir. Oysa onun benzer bir konuda *Ahlâk-ı Süleymânî* isimli bir eseri daha vardır ve adından da anlaşılacağı üzere Fevrî burada Kanuni Sultan Süleyman'ın üstün vasıflarını ve temel ahlâkî özelliklerini anlatmaktadır. Eseri orijinal kılan husus ise konunun, Muhibbi'nin şiirlerinden hareketle anlatılıyor olmasıdır. İlgili yerde padişahın bir şiirinin verilmesi, bazen de açıklanması, bir şair tabiatının şiirlerinden hareketle tespit edilmesi demek olmakta ve eseri ayrıca değerli kılmaktadır. Bu eserin, Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü'nde Doktora tezi olarak hazırlanmakta olduğunu haber aldık. Kısacası *Ahlâk-ı Süleymânî*'nin muhtevasına uygun olarak *Ahlâk-ı Muhammedî* de Hz. Peygamber dışında bir kişi hakkında yazılmış olup bu kişi Veziriazam Sokullu Mehmed Paşa'dır.

"Bâb" adı verilen toplam kırk bölümde Mehmed Paşa, çeşitli özellikleri öne çıkarılarak anlatılır. Eserin geneline övgünün yanı sıra bir ikaz ve temenni de hâkimdir. Olgun ve iyi bir insanın, güzel huylarla donanmış bir kulun ve devlet adamının, onu çok yakından tanıdığı anlaşılabilir ve döneminin tanınmış bir bilgin, şair ve yazarının kaleminden anlatılması, Sokullu Mehmed Paşa'nın da -belki tarih kitaplarında dahi rastlanamayacak şekilde- yakından tanınmasına yol açar niteliktedir. Ünlü bir şahsiyetin bu şekilde çeşitli özellikleri vurgulanmak suretiyle ele alınması Klasik Türk Edebiyatında monografi türünde verilmiş mahdut sayıdaki eserlere de örnek teşkil etmektedir.

Eserin yazarı Fevrî Ahmed Efendi'nin, *Ahlâk-ı Mehmed Paşa*'nın kırk bâbının sonunda şiir ve inşa bahsine girdiği görülmektedir. Kitabın adeta ikinci bölümü gibi görünen bu bölümde yazar, Doğu'nun bazı ünlü belagat âlimlerinden iktibasla edebiyatın temel direği olan şiir ve inşa konusunu ele alır. Önce şiirin üstün özelliklerinden söz eder, ardından nesir vadisinin değerli yönlerini vurgular. Bahsin sonunda tavrını nispeten nesirden yana koyduğu görülmektedir. Hacimli bir divanı ve manzum eserleri bulunmasına

² Fevrî hakkındaki bu muhtasar malumat, Mehmed Kalpaklı'nın *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*'nin 12. cildinde yazdığı makaleden ve Ali Nihad Tarlan'ın, Fevrî'nin birkaç şiirini yayımladığı çalışmasından alınmıştır.

rağmen Fevrî'nin, değerlendirmelerini nesrin lehine yapması, onun şairliğinden çok nasir olarak şöhret bulmasıyla doğru orantılıdır.

Fevrî Ahmed'in söz konusu ettiğimiz eseri kırk yaprak tutarında küçük bir risale olup bilinen yegâne nüshası Milli Kütüphane'de A. 3815 numaraya kayıtlıdır. Eser, yer yer manzum parçaların da yer aldığı ve esas olarak iki ana bölüme ayırabileceğimiz bir hüviyet arz eder. Giriş bölümü sayılabilecek baş tarafta Allah'a hamd ü senâ edilir, ardından Hz. Peygamber ve ashab-ı kiramın övgüsüne yer verilir. Eserin asıl konusu olan Sokullu Mehmed Paşa (salt. 28 Haziran 1565 – 11 Ekim 1579)'nın ahlâkî özellikleri bâb adı verilen kırk başlık altında anlatılır. İkinci kısım ise şiir ve inşa konularına ayrılmış olup bu iki edebî formun özellikleri tanıtılır ve birbirlerine olan üstünlükleri sayılır. Bu kısım okunduğunda Fevrî'nin şiirden ziyade inşa meyyal olduğu ve ona daha fazla değer verdiği anlaşılmaktadır. Asıl başarısının nesir sahasında olması da bize bunu göstermektedir.

Ahlâk-ı Mehmed Paşa'nın başında ve sonunda yer alan boş sayfalara zamanla çeşitli notlar düşülmüş, latife ve beyitler yazılmıştır. Çoğu Bursalı Lâmiî Çelebi'den alınan bu kısa anlatıların konuyla bir ilgisi bulunmadığı görülüyor. Bunların hemen hepsi insanda gülümseme meydana getiren ve eski dönemlerin şaka ve eğlence anlayışını da yansıtan bazısı ibret-âmiz anlatılardır.

Yazarın ismi, Fevrî Çelebi olarak kayıtlıdır. Eserin sonundaki ferağ kaydına göre 1048 yılında istinsahı tamamlanmış olup yıl olarak bunun miladî karşılığı olan 1638 yılı katalogda da yer almakla birlikte söz konusu kayıta Ramazan ayının sonu işaret edildiğinden bunun miladî karşılığı 1639 yılının Şubat ayı başlarıdır.

Ahlâk-ı Mehmed Paşa, toplam 37 yaprak tutarında bir risaledir. Eserin dış ölçüleri 198 × 140 mm olup yazı alanı ölçüsü demek olan iç ölçüleri ise 155 × 95 mm'dir. Eserin her sayfası 23 satırdan oluşmaktadır. Yazı türü ise nispeten bozuk taliktir.

Eser, su yolu filigranlı kâğıda yazılmış olup yer yer rutubetten dolayı hafif hasar görmüştür. Mukavva cilt içerisindeki kitapta ön ve arka kapaklar ebru kâğıt ile kaplanmıştır. Cildin sırtı ise bordo renkli meşindir. Cilt bir hayli tahrip olmuş görünmektedir ve miklebi yoktur.

Eserin tamamında söz başları ile Arapça ve Farsça sözlerin üstleri kırmızı kalem ile çizilmiş; "li-münşiihi", "mısrâ", "beyit", "kıta", "rübai", "mesnevi" gibi manzum alıntılarının başlıkları kırmızı kalemle yazılmıştır. Ayrıca cümle sonları,

yan cümle-ana cümle ayrımları veya sıralı cümleler aralarına kırmızı işaret konulmak suretiyle belirtilmiştir. Fevrî'ye ait olan mısra, beyit ve manzumeler sonradan başka biri tarafından kurşun kalemle işaretlenmiştir. Her yaprağın b sayfasının sonunda müşir bulunmaktadır.

Başı:

Bismillāhirrahmānirrahīm. Menşe'-i inşā'-i kelām-ı kadīm hamd-i Hudā [vü] şükr-i Müheyminurur

Sonu:

Vallāhü a'lem bi's-şavāb ve ileyhi'l-me'āb

Kad vaqa'e'l-ferāğ min taḥrīrihi bi-'ināyeti'l-Meliki'l-'Allām bi-ḥüsni'l-ihtimām fî ḥitāmi şehri Ramazān sene şemāniyye vü erba'in ü elf min hicreti men lehü's-şerefi beyne'l-ḥalef ve's-selef

Eserin, muhtelif yerlerindeki ifadelerden hareketle Sokullu Mehmed Paşa'nın sağlığında kaleme alındığı kesindir. Paşa'nın veziriazam olduğu yılda Fevrî'nin, hocalık mesleğinin zirvesinde, çok saygın bir ilim adamı olduğu kaynakların ifadelerinden anlaşılmaktadır. Yazar, fırsat buldukça Paşa'nın huzuruna çıktığını ve ondan iltifat gördüğünü ifade eder. Nitekim Fevrî'nin 1571 yılında, Mehmed Paşa'nın ise 11 Ekim 1579 tarihinde vefat ettiği hatırlanacak olursa ikisinin aynı dönemde yaşadığı ve belki de sık sık görüştükleri kat'î olarak tebellür eder. Bu durumda eserin, Fevrî'nin hayatının son döneminde ve 1566-1571 yılları arasında bir zamanda yazıldığı anlaşılmaktadır. Son yıllarını Şam'da geçirdiğine göre eserini Sultaniye Medresesi müderrisliği akabinde (1566-67'den sonra) yazmış olması kuvvetle muhtemeldir. Çünkü kitabın 27a sayfasında Sultan Selim'i metheden dokuz beyitlik kısa bir mesnevi bulunmaktadır. Şu hâlde eserin bu tarihten daha önce, mesela Kanuni Sultan Süleyman'ın son yılında ve Sokullu Mehmed Paşa'nın sadaretinin en erken zamanlarında yazılmış olma ihtimali ortadan kalkmaktadır. Kitabın 1a sayfasına farklı zamanlarda farklı kişiler tarafından yazılan Arapça, Farsça ve Türkçe beyitler arasında Farsça bir beyit dikkati çekmektedir:

Şâhi ki ez şeref şöde ber şer'-i müstakim

Sultân-ı berr ü bahr Süleymân bin Selim

Kimin tarafından yazıldığı belli olmayan beyitte şair, “Şerefle İslâm dinine uyan (=şerefli bir Müslüman olan) padişah; Selim’in oğlu, karaların ve denizlerin sultanı Süleyman’dır” demektedir. Ancak bu beytin, eserin istinsah tarihi olan 1639’da veya çok daha sonraki bir tarihte yazılmış olabileceği gözden uzak tutulmamalıdır.

Ahlâk-ı Mehmed Paşa’nın üslup özelliklerinden biri manzum-mensur karışık olmasıdır, ancak mensur tarafı ağır basar. Böylece, ağır bir dille kaleme alınan eseri eline alanın sıkılmasına fırsat verilmez. Ele alınan bahis, manzum parçalarda şiirsel bir anlatımla özetlenir. Konu bölümler halinde anlatılırken her bölümde, ele alınan konunun önce tanımı yapılmaktadır. Ardından Paşa’nın söz konusu huy ve meziyet ile ilgili üstün vasıflarına geçilir. Hemen hemen her bahsin sonunda ise Fevrî’ye veya başka bir şaire ait manzum parça (mısra, beyit, kıta, rubai, mesnevi vb.) yazılır. Çoğu Türkçe olan bu parçaların yanı sıra Farsça veya Arapça olanlarına da rastlanır.

Nispeten bozuk bir talik ile kaleme alındığını belirttiğimiz eser, müstensihin tasarrufu olan bazı imla özelliklerini sergilemektedir. Bunların başında farklı okunmaya müsait kelimelerin hemen daima harekelenmesi gelmektedir. Hatta okunmasında tereddüt olmayan kimi kelimelerin de en azından bazı harflerinin harekelenmesi görülür. İmladaki bu titizlik, -müstensihin okuyucu lehine bir tasarrufu olmakla- zaten son derece ağır bir dille yazılan eserin anlaşılabilirliğini ve ondan faydayı artırmaya matuftur.

Bağlaç ile birbirine bağlanan, bazen eş anlam, bazen yakın anlam bazen ise zıt anlam taşıyan sözcük öbeklerinde harekeleme örneklerine sıkça rastlanır. Harekeleme işinde müştak veya sestesh kelimeler yazılırken özellikle dikkat edildiği görülmektedir. Nispeten az kullanıldığı düşünülebilecek bazı kelimelerin de özellikle harekelenmesi de dikkatlerden kaçmamaktadır. Öte yandan özel isimlerin, genellikle hareke kullanılmak suretiyle yazıldığına şahit olunmaktadır. Eserde özellikle Arapça dua cümlelerinde bazı kelimelerin harekelenmesi gözlenmektedir. Türkçe kelimeler söz konusu olduğunda da yazarın yer yer harekelemeye başvurduğu görülmektedir. Harekeleme hususunda ilgi çekici bir tasarruf da satır sonunda bir kelimenin ekinde bölünmesi ve ekinin alt satırda yazılması zarureti varsa ortaya çıkmaktadır. Bu durumda ek, bir kelime veya sonraki kelimeye bağlı bir unsur olarak anlaşılmasının diye harekelenmektedir. Doğrusu bu özenli tasarruf, yazma eserlerimizde az rastlanan bir tutum olup eserin değerini artıran özelliklerden biridir.

Ahlâk-ı Mehmed Paşa'nın imla özellikleri arasında dikkati çeken hususlardan biri yanlış yazımlar ve bunların düzeltilmesidir. Müstensihin sehven yahut dikkatsizlik sonucu yazdığı bir kelimeyi, harf eksikliği veya fazlalığını, harflerin noktalanmasında ortaya çıkan yanlışlığı vb. birkaç şekilde düzeltme yoluna gittiği tespit edilmektedir. Bu düzeltmeler, düzeltilecek unsur bir harf ile sınırlı ise hemen o harfin altında, bütün bir kelime düzeltilecekse genellikle kenarda (=der-kenar) yapılmakta, bu türden düzeltmeler de bazen "sahh" kaydı ile belirtilmektedir. Oldukça ağır bir metin olan ve süslü nesir örneği karakteri gösteren *Ahlâk-ı Mehmed Paşa*, doğrusu anlaşılması zor bir metindir. Buna rağmen, birkaç kelime dışında sayfa kenarında bilinemeyebilecek veya az kullanılan, her sözlüğe girmemiş kelimelerin anlamlarının verilmediğini görüyoruz.

Bir yazmanın der-kenarları, -amacına uygun olarak- çoğu manzum olan çeşitli alıntılarının da görüldüğü yerlerdir. Buralarda hem yazarın/müstensihin notlarına hem de değişik zamanlarda kitabı okuyan kimselerin aldığı notlara rastlamak mümkündür. *Ahlâk-ı Mehmed Paşa*'da da bu tür kayıtlar -az miktarda da olsa- vardır.

Sayfa kenarlarında göze çarpan şeylerden bir diğeri de metni yakın zamanlarda okuyan birinin koyduğu basit işaretlerle bir iki yerde karşımıza çıkan kısa notlardır. Anlaşılan o ki biri bu metni esaslı bir biçimde okumuş, genellikle dikkati çekmek istediği yerleri veya Fevrî'ye ait bazı şiirlerini, hizasına kurşun kalemle dikey ve kısa bir çizgi çekmek suretiyle işaretlemiştir.

Ahlâk-ı Mehmed Paşa, Fevrî'nin inşa nevinden bir eseri olup yazar, klasik doğu edebiyatlarının pek çoğunda görüldüğü üzere eserinin hem başında hem de sonunda söz ve sözün kıymet ve ehemmiyeti üzerinde durur. Söz, yani konuşma ve meramını anlatabilme yeteneği, his ve düşüncelerini aktarabilme kabiliyeti Allah'ın insanoğluna bahsettiği büyük bir nimettir. Çünkü zihnin düşündüklerinin, gönlün hissettiklerinin ifade edilmesi, bir ihtiyaç olarak değerlendirilebilir.

Kâinatı yaratan Allah, daha sonra insanoğluna ilim ve hikmet vermiştir. Çamur ve balçık denilen topraktan yarattığı insana ilim ve hikmetin yanı sıra kemal vermiş ve kelimeleri öğretmiştir. Bu meyanda yaratılışı açıklayan ayetlere yer verildikten sonra Hz. Peygamber'in övgüsüne geçilir. Hz. Peygamber, marifet denizlerinin gavvâsı ve ilk yaratılan ruhtur. Sözleri, İlahi süzgeçten geçen doğru ve hikmetli sözlerdir. Çünkü "o; kendi heva vü hevesinden konuşmaz, ancak kendisine vahyolunanı söyler." Kendisine *Kur'an-ı Kerim* inmeye başlayıp o da kitabı okuyunca Arap fasih ve belîğleri

susmuş, ünlü şair ve ediplerin dahi sesi kesilmiştir. Hz. Peygamber bahsinden sonra ashab-ı kiramın övüldüğü bölüm gelmektedir. Bu seçkin insanların sıfatları ayet ve hadislere dayanılarak anlatılır.

Eserin 5a sayfasına gelindiğinde, asıl konuya, Sokullu Mehmed Paşa bahsine de girilmiş olunur. Paşa'nın öne çıkan ve övülen her bir özelliği, meziyeti "bâb" olarak adlandırılan bölümler altında ele alınır. Her bâb, konunun içeriğine uygun bir şekilde çeşitli iktibas ve örneklemeler eşliğinde yazılmıştır. Önce o bölümde söz konusu edilecek olan hasletin -mesela ihlas, sehavet veya şecaat- kısa bir tanımı yapılır. O kavram veya özelliğin kemal ve fazilet sahipleri indinde ne mana ifade ettiği söylenir, ardından Mehmed Paşa'nın söz konusu edilen özelliği anlatılır.

Fayda faktörünün öne çıkarıldığı bu türden eserlerin 16. yüzyılın büyük devlet adamı Sadrazam Sokullu Mehmed Paşa hakkında yazılmış olması da önemsenmesi gereken bir husustur. Böyle eserlerde bir yandan hükümdarların, vezirlerin ve diğer devlet adamlarının övgüsü yapılırken bir yandan da ideal devlet adamının; devlet işlerinde, halkına karşı tutumunda, özel hayatında ve Allah'a karşı nasıl olması gerektiği üzerinde düşünülmüştür. Bu bakımdan Fevrî'nin gerek *Ahlâk-ı Süleymânî*, gerekse *Ahlâk-ı Mehmed Paşa*'sının, klasik dönemin diğer ahlâk kitapları ile birlikte Kutadgu Bilig'den, hatta Orhun Abideleri'nden kendi zamanına gelinceye kadar geçen sürede ahlâk ve ahlâk felsefesi konusunun yüksek bir merhalesi olduğunu düşünmekteyiz.

SONUÇ

Türk ahlâkçılığı sahasının şimdiye kadar varlığı bilinen fakat henüz hiçbir yönüyle ele alınmayan eseri *Ahlâk-ı Mehmed Paşa*, kimi örneklerinin aksine ahlâk felsefesini teorik bağlamda anlatan bir eser değildir. 16. yüzyıl Osmanlı Devleti'nin en önemli devlet adamlarından biri olan Sokullu Mehmet Paşa hakkında yazılmış ve Paşa'yı tüm yönleriyle tanıtan bir eserdir. Kırk bölüm hâlinde ele alınan bu devlet adamının bir insan olarak ve bir devlet adamı olarak nasıl olduğu ve bundan ziyade nasıl olması gerektiği muhtasar olarak tespit edilmiştir. Şu hâlde *Ahlâk-ı Mehmed Paşa*, bir kişi özelinde yazılmış ahlâk kitaplarına örnek teşkil etmektedir. Öte yandan klasik Doğu edebiyatlarının üç önemli dilinde yazılmış olan çok miktarda manzum parçayla süslenmiş, konuya uygun onlarca ayet, hadis ve kelâm-ı kibarla zenginleştirilmiş bir risaledir.

KAYNAKÇA

- Âşık Çelebi (2010). *Meşâ'irü's-Şu'arâ*, (Hazırlayan: Filiz Kılıç), İstanbul: İstanbul Araştırmaları Enstitüsü Yayınları.
- Fevri Çelebi. *Ahlâk-ı Muhammedî*, Milli Kütüphane, A. 3815.
- KALPAKLI, Mehmet (1995). "Fevrî", *DİA*, C.12, ss. 505-506.
- KARAVELİOĞLU, Murat Ali (2019). *Fevrî Ahlâk-ı Mehmed Paşa Şairin Gözüyle Bir Devlet Adam Portresi*, Ankara: Gece Akademi.
- KUT, Günay; BAYRAKTAR, Nimet (1984). *Yazma Eserlerde Vakıf Mühürleri*, Ankara: KTB Yayınları.
- TARLAN, Ali Nihat (1948). *Şiir Mecmualarında XVI ve XVII. Asır Dîvan Şiiri: Rahmî ve Fevrî*, İstanbul: İ.Ü. Yayınları.
- KOCATÜRK, Vasfi Mahir (1964). *Türk Edebiyatı Tarihi Başlangıçtan Bugüne Kadar*, Ankara. ss. 408-409.